

devam ettirilmiş, Muhammed Ziyâeddin talebeleriyle beraber Ruslar'a ve Ermeniler'e karşı cihad etmiş, Sultan Reşad tarafından madalya ile ödüllendirilmiştir. Mustafa Kemal 1919'da bir mektup yazarak bu aileden yardım istemiş, Millî Mücadele yıllarında gösterdikleri fedakârlık sebebiyle kendilerini övgüyle söz etmiştir (*Nutuk*, III, 942).

Eserleri. 1. *Mektûbât*. Tâhî'nin derviş ve halifelerine yazdığı mektuplardan oluşan eser halifesi Şeyh Abdülkahrâr Siirdî tarafından derlenmiştir (*Şeyh Abdurrahman Tâhî'nin Mektupları*, trc. Ahmed Salihioğlu – Enbiya Yıldırım, İstanbul 1995; *Mektûbât-ı Seydâ-i Tâhî*, trc. Ahmet Şahin, İstanbul 2013). 2. *İşârât*. Şeyhin sohbetlerini ve Hâlidîyye tarikatına dair bazı bilgileri içermektedir. Bu eseri de halifesi Molla İbrâhim Çökreşî bir araya getirmiştir (*Nakşibendî Şeyhlerinin Mukaddes Sözlere*, İstanbul 1983; *İşaretler*, İstanbul 1995; *İşaretler*, trc. Selahaddin Kınacı, İstanbul 2013).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman Tâhî, *Mektûbât*, Nurşin, ts., s. 11, 12, 58-60; a.mlf., *İşaretler* (der. Ahmed Hilmi Kuğî), İstanbul 1995, s. 18; Sıbgatullah Arvâsî, *Minah* (der. Mevlânâ Halid-i Şirvânî Öleki, trc. Siraceddin Önlüer – Hüseyin Okur), İstanbul 2013, s. 20; İbrâhim Harrânî, *Tuhtetü'l-ihvânî'l-medresiyeye fi terâcimi ba'zî muşannifi'l-kütübi'd-dirâsiyye*, [baskı yeri yok] 1427, s. 5 vd.; Necmeddin b. Muhammed Nakşibendî, *Altın Silsile: Hülâsâtü'l-mevâhib* (trc. İbrahim Tozlu), İstanbul 2013, s. 400-401; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk: Vesikalar* (Ankara 1927), İstanbul 1969, III, 942-943; Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul 1996, s. 41; a.mlf., *Emirdağ Lâhikası*, İstanbul 1997, s. 49; Ali Yurtgezen, *Hâcegân Sultanları*, İstanbul 2013, s. 186, 187, 188.

ADNAN MEMDUHOĞLU

TAHMÂN b. AMR

(طهمان بن عمرو)

Tahmân b. Amr b. Seleme
b. Seken el-Kilâbî
(ö. 86/705'ten sonra)

Emevî dönemi
yağmacı şairlerinden.

Benî Kilâb kabilesinden sahâbî Amr b. Seleme'nin oğludur. Amr, Medine'de yaşadı ve bu şehir hakkında şiirler yazdı (Ebû Abdullah İbnü'l-Cerrâh, s. 24; İbn Hacer el-Askalânî, IV, 303). Tahmân'ın I. (VII.) yüzyılın ikinci yarısında özellikle Abdülmelik b. Mervân ve oğlu Velîd b. Abdülmelik'le birlikte yaşadığına dair haberler ve anekdotları, onlar için yazdığı övgüleri bulunmaktadır. Kendisiyle ilgili anekdotla-

rın çoğu şiirlerinden kasidelerine, Ebû Saîd es-Sükkerî'nin mukaddime olarak yazdığı girişlerden ve bazı şiirlerine düştüğü notlardan elde edilmektedir. İbn Hacer Tahmân'ın Abdülmelik b. Mervân zamanında vefat ettiğini kaydeder (*el-İşâbe*, IV, 303). Bu durumda Tahmân'ın Velîd hakkındaki kasideleri ve onunla ilgili haberleri (Abdülmuîn el-Mellûhî, II, 465; M. Nebîl Turayfî, I, 350) ya tashif ile veya babasıyla Velîd'in adlarının karıştırılması sonucunda ortaya çıkmıştır, ya da Velîd'le ilişkisi onun veliahtlığı döneminde gerçekleşmiştir. Zirikî, Tahmân'ın 80 (699) yılında vefat ettiğini kaydeder (*A'lâm*, III, 233). Abdülmelik'in hilâfeti 86 (705) yılına kadar devam ettiğine ve oğlu Velîd de bu tarihte halife olduğuna göre Tahmân bu tarihten sonra ölmüş olmalıdır.

Tahmân, çıktığı seferlerden birinde Benî Hanîfe'nin kollarından Harûriyye'nin reisi Necde b. Âmir el-Hanefî tarafından yakalanıp esir alınır; çöl geçitlerini, sulak ve otlak yerleri iyi bildiğinden kılavuz olarak kullanılır. Bir gece kaçmaya çalışın Tahmân reisin en iyi develerinden birine binip uzaklaşır. Necde el-Harûrî, Benî Ca'fer b. Kilâb'dan Abdullah b. Sürâka ile Yemâme'den Âsim adında birini onun arkasından gönderir, bunlar Tahmân'ı yakalayıp getirirler. Necde b. Âmir devesini çaldığı için hırsızlığının cezası olarak sağ elini keser (M. Nebîl Turayfî, I, 353). Daha sonra Abdülmelik hilâfete gelince (Abdülmuîn el-Mellûhî, II, 453) Tahmân halifenin huzuruna çıkar, elinin kesilmesi yüzünden şikâyetle bulunur ve fidye ödenmesini talep eder; kendisinin sâdik bir tebaa olarak hareket ettiğini belirten ve âdi mücrimlere uygulanan böyle bir ceza hak etmediğini dile getiren en meşhur kasidesini (Nûniyye) okur (*Divân*, s. 83; Yâkût, III, 446; Abdülmuîn el-Mellûhî, II, 466-467; M. Nebîl Turayfî, I, 353-355). Tahmân bu şiirinde, soyunun Benî Kilâb'dan asil bir kadın vârsıyla Mervân'oğlu ile (Abdülmelik) birleştiğini, onunla akraba olduğunu, Yemâme'deki Harûriyye kabilesinin Mervân'a lânet okuduğunu ifade ederek halifenin akrabalık duygularını tahrik etmeye çalışır. Neticede Yemâme'deki Benî Hanîfe'den 100 kişinin sağ elinin kesilmesine ferman çıkarttıysa da oraya varmaya ömür yetmez ve yolda ölür. Bu anekdot râvî Ebû Muhalle'm'den (Muhammed b. Hişâm eş-Şeybânî el-Ehvâzî) nakledilmiştir (M. Nebîl Turayfî, I, 353-355). Bir başka rivayete göre ise eli kesilmemiş, söz konusu şiiri böyle bir cezaya hak ettiği zaman elini kurtarmak maksadıyla söylemiştir. Tah-

mân, bir gün meyhâne sarhoş olunca meyhâne sahibinin meşrû olmayan ticaretinden elde ettiğini söylediği parayı sakladığı kutuyu kırarak içindekileri alınca böyle bir cezayı hak eder. Ancak bu rivayete göre daha sonra Abdülmelik'in değil oğlu Velîd'in huzuruna çıkarılır ve onun kendisini bağışlaması için söz konusu şiiri okur (Abdülmuîn el-Mellûhî, II, 452; M. Nebîl Turayfî, I, 357). Tahmân'ın Halife Velîd dönemine kadar yaşadığını ifade eden bu anekdot, Velîd'i ve Emevîler'i öven diğer bir şiiriyle de teyit edilmektedir. Ancak diğer rivayetlerde elini kaybettiğine işaret edildiğinden bu rivayet zayıf kalmakta ve elinin kesildiği anlaşılmaktadır. Fakat rivayetlerin ikisi de çelişkili görünmektedir. Velîd'in el kesme cezası verilen bir kimseyi sırf kendisine şiir okuduğu için affetmesi, Abdülmelik'in de Benî Hanîfe'den 100 kişinin elinin kesilmesini emretmesi izahı kabul hususlar değildir.

Elini kaybetmiş olması hususunda çok hassas davranan Tahmân onu daima sarılmış olarak muhafaza ederdi. Bir gün içlerinde Tahmân'ın da bulunduğu Benî Ebû Bekir b. Kilâb'dan bir grup su başında iken Benî Ebû Rebîa b. Abd b. Ebû Bekir b. Kilâb'dan bir kişi (Hânî b. Yezîd b. Şibl) Tahmân'ın hırsızlık yüzünden kesilmiş elini insanların görmesi için sargısını çıkarır. Tahmân bunun intikamını alacağına dair yemin eder ve fırsat kollar, uygun zaman bulunca da kılıç darbesiyle onun elini keser. Adamın öldüğünü zannederek önce Yemen'deki Benî Hâris b. Kâ'b'ın yanına kaçar, ardından Yemen kabilelerinin en asillerinden olan Benî Abdülmedân'a sığınarak onların içinde yaşar, çeşitli kimselere de uğradığı hakaretin intikamını almış olmanın sevincini ifade eden mısralar gönderir. Nazmettiği "Lâmiyye"de kılıçla düşmanın parmaklarını ve sırtında kaburgaların uçları görülecek şekilde kaba etini kestiğini, vücudunun yarısını çökerttiğini ifade eder (Abdülmuîn el-Mellûhî, II, 453-454; M. Nebîl Turayfî, I, 362-364). Ebû Muhalle'm eş-Şeybânî'nin Ebû Mazhar'dan naklettiği diğer bir rivayete göre ise Benî Kilâb'ın kolu olan Benî Ebû Rebîa'dan Hânî b. Yezîd b. Şibl'in Tahmân'ın kız kardeşi Seyyâre'ye hakaret etmesi üzerine kendisini tehdit eden Seyyâre'ye, "O eli kesilmiş kardeşinle mi beni tehdit ediyorsun?" der. Bunu duyan Tahmân adamı kılıçla yaralar ve elini keser (Abdülmuîn el-Mellûhî, II, 469-470; M. Nebîl Turayfî, I, 362-364).

Tahmân'a nisbet edilen bir diğer kavga da onun bir kadın yüzünden Benî Ganî

kabilesinden bir adamı öldürmüş olmasıdır. Daha sonra kaçıp iki yıl süreyle Yemâme'nin güneyindeki Ârız dağında gündüzleri gizlenmiş, geceleri yağma ve çapul hatıyatını sürdürmüştür. Bununla birlikte son derece perişan durumda olan Tahmân, dağın tepesinde bulunduğu bir gün içlerinde kardeşi Mâlik'in oğlu Muhfin, diğer kardeşi Kays'ın oğlu Suday gibi akraba ve arkadaşlarının da bulunduğu, Hacer'den ticaret için gelen Benî Kilâb'dan bir grubu tacin dağın eteğinden geçmekte olduğunu farkeder. Grubu arkadan izleyen birine gizlice yaklaşarak "Yâiyye" kasidesini okur ve onların kendisi için Medine valisinden eman talep etmesini ister (M. Nebîl Turayfî, I, 365-366). Yeğeni Suday amcasının öldürdüğü kişinin kan bedelini ödeyerek Medine valisinden eman alır.

Emevîler'in, daha çok Abdülmelik b. Mervân zamanında kendi siyasetlerine muhalif gördükleri kabilelere karşı uyguladıkları iktisadî zulme baş kaldıran, yağma, baskın ve çapul hareketleriyle terör estiren bir sınıf ortaya çıkmıştır. İçlerinde Tahmân'dan başka Mâlik b. Reyb et-Temîmî, Ebû'n-Neşnâş en-Neşşefî et-Temîmî, Kattâl el-Kilâbî, Cahder b. Mâlik el-Hanefî, Semherî b. Bişr el-Uklî'nin de bulunduğu bu gruba "saâlik-lüsûs" (yoksullar-yağmacılar) denilmiştir (Hüseyn Atvân, s. 85). Bunların çoğu şair olduğundan şiirlerinde kendileriyle ilgili haberlere ve anekdotlara dair izler bulunabilmektedir. Kendileri için son derece güçlü, sert, acımasız, cesur ve cengâver bir profil çizilebilir. Özellikle Emevî döneminde bu taifeye mensup kimseler yakalanma korkusuyla kaçak bir hayat yaşamış, bu korku ve tedirginlik hali şiirlerine de yansımıştır (a.g.e., s. 97-98). Tahmân'la ilgili dağınık rivayetlerde de güçlü ve acımasız bir kişilik profili, korkusuzca çalan, istediğinde zekâsını kullanarak isteyen, tehdit ettiğinde gereğini yerine getiren bir tip çizilmektedir. Saâlik-lüsûs şairlerin haber ve şiirlerine dair eserlerden ancak bazı kesitler zamanımıza intikal etmiş, Sükkerî'nin *Eş'ârü'l-lüşûş/Ahbârü'l-lüşûş*'unda sadece Tahmân'la ilgili bir kısım günümüze kadar gelmiştir. Lakit b. Bükeyr el-Muhâribî'nin *el-Hurrâb ve'l-lüşûş*'u, Ebû Ubeyde'nin *Lüşûsu Kureyş'i* ile *Kitâbü'l-Melâs'i* (Hırsız yatağı olan mahaller) elde mevcut değildir. Ancak Bekrî'nin kadîm Arap şiirinde geçen yer adlarını açıkladığı coğrafya sözlüğü *Mu'cemü me'sta'cem*'inde Ebû Ubeyde'den yaptığı nakiller onun bu eserinden olmalıdır. Yine Câhiz'in kayıp

olan *Kitâbü'l-Lüşûş*'undan bazı parçalar *Kitâbü'l-Hayevân*'da yer almaktadır (Hüseyn Atvân, s. 105-106).

Tahmân'ın divanını *Ahbârü'l-lüşûş/Eş'ârü'l-lüşûş* içinde ilk defa Ebû Saîd es-Sükkerî derlemiştir (London 1852), daha sonra William Wright yayımlamış (bk. bibl.) ve Osman Reşer Almanca'ya tercüme etmiş, ayrıca Muhammed Cebbâr el-Muaybid (*Şerhu Divânı Tahmân b. 'Amr el-Kilâbî min şu'arâ'i'l-lüşûş*, Bağdat 1968) ve aynı adla Muhammed Abdülkerîm Mes'ûd (Beyrut 2002) tarafından açıklamalarla birlikte neşredilmiştir. Bu neşirde lüsûs şiiri ve erken İslâm sırasında lüsûsiyye olgusu ele alınıp incelenmiştir. Ardından Tahmân'ın haber ve şiirlerini Abdülmuîn el-Mellûhî (*Eş'ârü'l-lüşûş ve ahbâruhum*, Beyrut 1993, II, 451-474) ve Muhammed Nebîl Turayfî (*Divânü'l-lüşûş*, I, 332-371) yayımlamıştır. Tahmân aralarına sığındığı Benî Hâris b. Kâ'b kadınları, Esmâ, Leylâ, Lübnâ ve Ümeyme için yazdığı şiirlerinde gazel temasını işlemiş, bunlara duyduğu özlemle ayrılık acısını dile getirmiş, güzelliklerini, soyluluklarını tasvir etmiştir (a.g.e., I, 343-344, 349, 360-361). Tasvirlerinde deve, hız sembolü deve kuşu ve bağirtlak kuşu, güzellik sembolü ak ceylan ve yaban sığırı gibi çöl unsurlarını, kılıç, mızrak, ok vb. savaş aletlerini, bulut, yağmur, yıldız gibi doğa öğelerini zikretmiştir. Ayrıca Mevzûn b. Umeyr, Hânî b. Umeyr ve Hânî b. Şibl ile karşılıklı hicviyeleri (a.g.e., I, 356-358), Emevîler'i, Abdülmelik b. Mervân ile oğlu Velîd'i öven kasideleri vardır (a.g.e., I, 347-348, 350). Şiirlerinde güler yüzle ikramda bulunma (a.g.e., I, 342), komşusunu koruma, ona ihanet etmeme (a.g.e., I, 347), tükenmez hırs (tül-i emel) peşinde koşan serkeş nefsi kınama (a.g.e., I, 351), karanlık kabir korkusu ve kabir tasvirleri de yer almaktadır (*Divân*, s. 82-83; Abdülmuîn el-Mellûhî, II, 466). Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*'ında birçok yerin ve coğrafi mekânın açıklamasında Tahmân'ın şiirlerini kanıt olarak kullanmış, aynı şekilde *Lisânü'l-'Arab*'da, *Şihâh-ı Cevherî*'de ve *Tehzîbü'l-luğa*'da Tahmân'ın şiirleri şahid olarak zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tahmân b. Amr, *Divân* (nşr. M. Cebbâr el-Muaybid), Bağdat 1968, tür.yer.; Ebû Abdullah İbnü'l-Cerrâh, *Men İsmühü 'Amr mine's-şu'arâ'* (nşr. Abdülazîz b. Nâsir el-Mâni'), Kahire 1412/1991, s. 24; Ebû Ali el-Kâfî, *el-Emâlî* (nşr. M. Abdülcevâd el-Asmaî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), I, 197; Merzûbânî, *Mu'cemü's-şu'arâ'* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1402/1982, s. 300;

Bekrî, *Mu'cem*, II, 673; a.mlf., *Simtû'l-le'âlî fi şerhi Emâlî'l-Kâfî* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Beyrut 1984, s. 473; Zemaşşerî, *el-Müstakşâ fi emşâlî'l-'Arab*, Beyrut 1407/1987, II, 269-270; İbn Münkiz, *Kitâbü'l-Menâzil ve'd-diyâr* (nşr. Mustafa Hicâzî), Kahire 1968, s. 123-124, 233; Ebû Gâlib İbn Meymûn, *Muntehe'f-taleb* (nşr. M. Nebîl Turayfî), Beyrut 2000, II, 463-464, 465; III, 276-281; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (nşr. F. Wüstenfeld), Leipzig 1870, I, 160, 319, 545, 926; II, 450, 455, 585, 586; III, 29, 205, 248, 389, 446, 638; Sadreddin el-Basrî, *el-Hamâsetü'l-Başriyye* (nşr. Muhtârüddin Ahmed), Beyrut 1403/1983, I, 106-107; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), IV, 303; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Şerhu ebyâti Muğni'l-lebib* (nşr. Abdülazîz Rebâh – Ahmed Yûsuf Dekkâk), Dimaşk 1393/1973, V, 40; W. Wright, *Opuscula Arabica*, Leiden 1859, s. 79-89; a.mlf., *Cürzetü'l-hâtib ve tuhfetü'l-tâlib*, Leiden 1852, s. 75-93; C. Brockelmann, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* (trc. Abdülhalîm en-Neccâr), Kahire 1959, I, 247-248; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), III, 233; Hüseyn Atvân, *eş-Şu'arâ'ü's-Şa'âlik fi'l-'aşri'l-İslâmî*, Beyrut 1407/1987, s. 85, 97-98, 105-106; Abdülmuîn el-Mellûhî, *Eş'ârü'l-lüşûş ve ahbârühüm*, Beyrut 1993, II, 451-474; M. Nebîl Turayfî, *Divânü'l-lüşûş*, Beyrut 1425/2004, I, 332-371; F. Krenkow, "Tehmân", *İA*, XII/1, s. 122-123.

İSMAİL DURMUŞ

TAKVİM HÂNE

(تقويمخانه)

Takvîm-i Vekâyi'in hazırlanması ve basımı için kurulan idare.

Osmanlı Devleti'nde ilk resmî gazete olan *Takvîm-i Vekâyi'*in 1831'de neşri başlanmasıyla oluşturulan idareye bu ad verilmiştir. İbrahim Müteferrika Matbaası'nın *Vankulu Lugatı*'yla başlayan ve on altı yıl süren basım faaliyetleri Müteferrika'nın vefatıyla sekteye uğradı, daha sonraki teşebbüsler de düzenli bir şekilde dönüşemedi. Osmanlı matbaacılığı için II. Mahmud dönemi yeni bir devrin başlangıcı oldu. Devletin mülkî vukuatı, iç ve dış haberlerin bütün müslüman tebaa ve reâyâ tarafından bilinmesi, yani II. Mahmud'un reform hareketleri çerçevesinde iç ve dış kamuoyunu bilgilendirme ve yönlendirme amaçları doğrultusunda resmî bir gazete olarak *Takvîm-i Vekâyi'* yayımlandı. Türkçe'nin yanı sıra Rumca, Ermenice ve Fransızca gibi dillere tercüme edilerek çıkarılması düşünülen *Takvîm-i Vekâyi'*in basımı için dönemin faal matbaaları olan Mühendishâne Matbaası ile Üsküdar Matbaası'nın ihtiyacı karşılayamayacağı görüldüncü yeni bir matbaa kurulması yoluna gidildi. Bu amaçla Takvimhâne/Takvîm-i Vekâyi'hâne-i Âmiri/Takvîm-i Vekâyi'hâne Nezâreti adıyla yeni bir idare oluşturuldu.